

IMPORTANȚA CRITERIULUI NAȚIONAL PENTRU ÎNȚELEGEREA ISTORIEI ȘI A TENDINȚELOR MAJORE DIN EPOCA CONTEMPORANA

de dr. **VASILE IOȚA**

Descifrarea istoriei, interpretarea faptelor istorice, ca și descifrarea conținutului și tendințelor majore din epoca contemporană au constituit și mai constituie domenii importante ale confruntărilor ideologice. Aceste confruntări reflectă marea varietate de interese, de clasă și național-statale, în lumina cărora sînt analizate, interpretate și apreciate faptele istorice mai vechi sau mai noi. Ele se desfășoară atît între cele două mari orientări din gîndirea și istoriografia contemporană — cea marxistă și cea burgheză —, cît și în interiorul acestor două mari orientări. În interiorul marxismului confruntările se desfășoară, pe de o parte, între cercetători din țări diferite, pe de altă parte, între maniera dogmatică și cea dialectică de abordare.

Este știut că o bună perioadă de timp istoriografia și științele sociale de orientare marxistă au fost și, într-o măsură sau alta, mai sînt marcate de dogmatism, schematism, conformism, bucherism. Dogmatismul s-a manifestat și uneori se mai manifestă sub multiple forme: exacerbarea criteriului de clasă în dauna altor criterii; absolutizarea textelor clasice, considerate „argumente” mai puternice decît faptele reale; ignorarea, negarea sau „ajustarea” unor fapte reale ce contraziceau o anumită „schemă”, un anumit model și de dezvoltare și gîndire; practica de a elabora și impune din afară, de la un anumit „centru internațional”, a unor idei și teze, interpretări și aprecieri, ridicate la rangul de adevăr indiscutabil, de „marxism-leninism autentic” ș. a.

Desigur, dogmatismul a adus serioase prejudicii cercetării științifice, intereselor legitime ale unor țări sau detașamente naționale ale clasei muncitoare. Ar fi greșit să se creadă însă că dogmatismul a fost o simplă rătăcire trecătoare, o „boală a copilăriei” sau produsul erorilor unor personalități. Căci așa cum orice teorie, concepție sau interpretare reflectă realitatea prin prisma unor interese bine determinate, și dogmatismul, sub diferitele sale forme de manifestare, a servit și tînde să mai servească unor interese. După cum bine se știe, nu de puține ori, în dosul unor așa-zise interese de clasă se aflau, în realitate, interese specific naționale, mai mult sau mai puțin legitime, ale unor țări; nu de puține ori citatele din clasici, adesea trunchiate și desprinse din contextul lor istoric erau folosite — în lipsa argumentelor — pentru impunerea unor anumite interpretări marxiștilor de pretutindeni; nu de puține ori așa-numitul criteriu de clasă a fost și, uneori, mai este o armă ideologică nu atît sau nu numai împotriva adversarilor de clasă, ci și un instrument de presiune, de „alinieră” față de tovarășii de clasă, față de țări sau partide „frățești”. Cu alte cuvinte, dogmatismul a fost și nu de puține ori mai tînde să fie un instrument de hegemonism ideologic care însoțește, fundamentează și justifică tendințe de dominație și hegemonism economic, politic, militar, spiritual în planul relațiilor interstatale. În consecință, lupta împotriva dogmatismului mai este o sarcină actuală. De altfel, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia în repetate rînduri că, în zilele noastre, în științele sociale pericolul principal este de a se desfășura activitate de cercetare copiind ce au spus alții, repetînd teze elaborate în alte țări și în alte condiții istorice.

În esență, concepția dogmatică reduce marea varietate de interese ce se confruntă doar la interese de clasă și, corespunzător, reduce procesul extrem de

complex al progresului uman doar la progresul social, la succesiunea modurilor de producție. În realitate, în orice epocă istorică, progresul este un proces complex ce se desfășoară pe multiple planuri : economic, politic, național, tehnico-științific, spiritual, iar sistemele de interese se deosebesc nu numai de la o clasă la alta, ci și de la o țară la alta în funcție de un complex de împrejurări concret istorice : forța economică politică sau militară a diferitelor țări, nivelul dezvoltării economice și orînduirea socială, potențialul tehnico-științific, mărimea teritoriului, populației și resurselor, poziția geografică, rolul și locul fiecăreia în ierarhia mondială, în diferitele blocuri economice, politice sau militare, stocul de cultură, tradiții și particularități ale dezvoltării istorice ș. a.

În consecință, analiza, interpretarea și aprecierea faptelor și tendințelor, atît din trecut cît și din zilele noastre, trebuie făcute prin prisma unui sistem complex de criterii în cadrul căruia un loc central ocupă criteriul național, înțeles ca un complex de interese și determinări concret-istorice, proprii diferitelor țări.

Folosirea concomitentă și cu ponderea convenită a criteriului social și național pune într-o lumină nouă numeroase interpretări și aprecieri considerate axiome ale socialismului științific.

Astfel, de pildă, dacă în fiecare epocă istorică, în funcție de criteriul de clasă, se pot distinge cel puțin două clase fundamentale aflate în luptă, este cel puțin la fel de adevărat că în fiecare epocă istorică se pot distinge în funcție de alte criterii cel puțin două mari grupuri de țări și popoare : dominante și dominate; dacă este adevărat — și în mare măsură este adevărat că lupta de clasă este o lege a dezvoltării societăților împărțite în clase antagonice — că istoria, cum spunea Marx, este istoria luptei de clasă, este la fel de adevărat că istoria este cel puțin în aceeași măsură și istoria luptei țărilor mici, mijlocii, slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare împotriva tendințelor de dominare și exploatare a celor mari sau puternic dezvoltate. Întreaga istorie a poporului român, ca de altfel a unor numeroase alte popoare, demonstrează că lupta pentru apărarea ființei și teritoriului național, a existenței de sine stătătoare, a libertății, independenței și suveranității este o lege a evoluției și comportamentului țărilor și popoarelor mici, mijlocii, slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare ; tot așa, este o lege a evoluției și comportamentului marilor puteri de a-și extinde continuu dominația asupra altor țări și popoare, această expansiune și dominație fiind condiția însăși a existenței și menținerii lor ca mari puteri, condiția sporirii potențialului în vederea unor noi expansiuni ; dincolo de anumite limite însă, expansiunea devine cauză principală de disoluție internă, de destrămare și prăbușire a marilor puteri.

Acesta este, în esență, istoria tuturor marilor imperii.

Introducerea criteriului național în analiza istoriei și studiul faptelor reale în lumina și a acestui criteriu pune în termeni noi însuși procesul de *constituire a națiunilor*. După cum se știe, este cvasidominantă concepția potrivit căreia națiunea apare odată cu capitalismul, cu burghezia, ca națiune burgheză. Deși națiunea se definește printr-un complex de determinări economice, sociale, politice, militare, etnice, geografice, spirituale, culturale, lingvistice ș. a., nașterea ei este considerată exclusiv în funcție de un criteriu social — apariția capitalismului. În lumina acestei concepții, toate manualele și dicționarele noastre face afirmația că națiunea română s-a constituit doar la mijlocul sec. al XIX-lea ; studiul apariției și dezvoltării națiunii române se substituie sau se identifică în mare măsură cu studiul istoriei capitalismului. Disputele istoricilor din diferite țări cu privire la momentul apariției capitalismului în țările române sînt astfel, în mare măsură, dispute cu un pronunțat substrat național-statal vizînd legitimarea sau infirmarea legitimității unor frontiere „croite“ în mod abuziv de diferite mari puteri în urmă cu peste un secol și jumătate. În această optică este de-a dreptul de neînțeles unirea realizată de Mihai Viteazul, pledoaria pasionată a marilor noștri cronicari și lupta multiseculară a poporului român pentru unitate și libertate națională, pentru păstrarea ființei naționale, pentru independență și suveranitate, lupta necurmată împotriva cotropitorilor străini.

După opinia mea, în consens cu numeroase aprecieri din documentele partidului nostru, diferitele națiuni s-au format în epoci istorice diferite, în orînduiri sociale diferite, în funcție de un ansamblu de împrejurări concret istorice. Astfel, națiunea română, ca și alte națiuni europene, s-a constituit încă în perioada formării atator feudale centralizate. Țările române, ca și alte state feudale mici, erau constituite pe principiul naționalității ; la fel, statele feudale mari, multinaționale aveau un nucleu național dominant. Tocmai asemenea realități au determinat, în

plină epocă feudală, numeroasele frământări și lupte din interiorul marilor imperii multinaționale, ca și luptele pentru unitate a diferitelor națiuni vremelnice despărțite de granițe arbitrare, adesea impuse de marile puteri ale epocii. Desigur, trecerea la capitalism a dezvoltat și consolidat națiunea, a creat condițiile făuririi statului național unitar, după cum trecerea la socialism a creat noi condiții pentru afirmarea, dezvoltarea și consolidarea pe trepte superioare a națiunii române. Acesta demonstrează printre altele că națiunea este o realitate mai trainică, mai perenă, mai durabilă decât clasele sociale. Tot exacerbară, de fapt, folosirea neadecvată a criteriului de clasă, ignorarea criteriului național, ca și a realității istorice au făcut posibilă aprecierea actelor de unire din 1918 ca acte de cuceriri teritoriale, de „cotropire” a unor teritorii străine, respectiv *aprecierea României interbelice ca stat imperialist*.

De notat, în treacăt, că autorii acestor aprecieri și-au îngăduit să ignoreze nu numai realitatea istorică, faptele precise ale realității, ci și propria lor teză-axiomă după care imperialismul ar fi stadiul cel mai înalt al capitalismului, reducând conținutul noțiunii de imperialism la accepțiunea ei kautskystă de anexiuni teritoriale. După cum se știe s-au găsit istorici și economiști care, în zelul lor „internaționalist”, au „dezvoltat creator” aceste aprecieri, „demonstrând” că România era o țară imperialistă și sub aspectul stadiului dezvoltării capitalismului. Cu alte cuvinte, realitatea a fost denaturată pentru susținerea unei teze care, sub paravanul opticii de clasă, ascundea în fapt interese de altă natură.

Definirea epocii contemporane doar în lumina criteriului de clasă, doar ca epocă de trecere de la capitalism la socialism reflectă, de asemenea, nu numai interese de clasă. Din optica unei astfel de concepții se poate ajunge — și, după cum se știe, în unele țări s-a și ajuns — la teoretizarea caracterului perimat al națiunii și statelor naționale, la minimalizarea, denaturarea sau chiar justificarea încălcării principiilor egalității, independenței și suveranității naționale, la teoretizarea exportului de revoluție, de fapt însă la justificarea expansiunii unor state asupra altora în numele procesului progresist de consolidare a socialismului, de trecere a unor noi popoare pe calea socialismului. Spre deosebire de asemenea optici, în Programul partidului nostru, definindu-se epoca contemporană prin luarea în considerare și a prefacerilor de ordin național, se apreciază, dimpotrivă, că tendințele de forțare a desființării granițelor naționale reprezintă, în esență, o nouă formă de aspirație la dominare și exploatarea altor țări și popoare.

Introducerea criteriului național în analiza istoriei și a epocii contemporane pune într-o altă lumină și numeroase alte așa-zise axiome ale științelor sociale. De pildă, imperialismul ne apare nu ca un stadiu ale unei anumite orînduirii sociale, ci ca o politică de dominație și exploatare a unor țări și popoare de către altele, cu o îndelungată istorie necapitalistă, lupta pentru împărțirea și reîmpărțirea sferelor de dominație și exploatare între diferite state sau grupări de state nu mai apare ca o caracteristică exclusivă a unor țări capitaliste aflate în așa numitul stadiu imperialist, ci caracterizează aproape toate epocile istorice indiferent de sistemul social; natura politicii externe a statelor nu decurge în mod mecanic din natura orînduirii sociale interne, ci dintr-un ansamblu de împrejurări legate în principal din locul și rolul fiecărei țări în ierarhia mondială; diferite mecanisme economice de exploatare a țărilor sărace de către cele bogate (legea valorii, sistemul de prețuri, de credite, transferul de tehnologie ș.a.) acționează, de asemenea, în întreaga economie mondială, în linii mari, independent de sistemul social; în consecință, împărțirea țărilor lumii în țări bogate și sărace, dominante și dominate, exploatoare și exploitate este cel puțin la fel de realistă și îndreptățită ca și împărțirea după criteriul social în țări capitaliste și țări socialiste.

Înfrint sau respins sub unele forme de manifestare, dogmatismul reappare sub alte forme, adesea mai rafinate. Astfel, s-a „descoperit” o *pretinsă contradicție* între interesele de clasă și între național și internațional, îndemnându-se la „rezolvarea” ei prin subordonarea intereselor naționale față de cele de clasă, respectiv internaționale. Și trebuie spus că mulți ideologi, chiar dintre cei care resping soluția de subordonare, inclusiv din țara noastră, au căzut în capcană discutind pe larg despre aceste „contradicții”, încercînd să demonstreze însă că acestea sînt neantagonice, că respectivele categorii de interese pot și trebuie să fie imbinat, armonizate. În realitate, în condițiile socialismului interesele clasei muncitoare, ale oamenilor muncii ridicate la rangul de interes național-statal problema poate să apară în alți termeni în cazul unor state multinaționale. În consecință, între interesele clasei muncitoare și interesele națiunii nu există și nu pot

exista contradicții nici antagonice, nici neantagonice; ele nu pot fi nici contrapuse, nici ierarhizate, nici îmbinate sau armonizate, deoarece se identifică.

De asemenea, relația între național și internațional este nu o relație de tipul parte-întreg, ci o relație de tip particular-general. Generalul, internaționalul există numai în și prin particular, în și prin național. În consecință, nu este și nu poate fi cu adevărat general, internațional ceva care lezează sau contraze, indiferent sub ce formă, interesele legitime ale oricărei națiuni, ale oricărui stat socialist. Deci, nici în acest plan nu poate fi vorba de contradicții, de ierarhizări sau armonizări. Contradicții reale, care uneori pot deveni chiar antagonice, pot degenera în tensiuni sau conflicte ce există sau pot exista între diferite state socialiste, ceea ce este însă cu totul altceva. Tocmai în înțelegerea și rezolvarea acestui gen de contradicții criteriul de clasă devine cel mai inoperant, deoarece este vorba de țări având aceeași orînduire socială, aceeași natură de clasă. Rezolvarea acestor contradicții implică în primul rînd criteriul național, respectul deplin al egalității, independenței și intereselor legitime ale tuturor națiunilor, ale tuturor țărilor socialiste.

„Contradicții” între social-național-internațional există numai în *acele scrieri* în care, mai mult implicit decît explicit, interesele specific naționale ale unor anumite țări socialiste, ale unor anumite detașamente naționale ale clasei muncitoare sînt ridicate nejustificat la rangul de interese generale, internaționale ale socialismului, ale clasei muncitoare de pretutindeni.

Tocmai în asemenea scrieri se vedește cel mai limpede că, de fapt, dogmatismul, exacerbară criteriului de clasă are un substrat specific național-statal, servește nu atît intereselor de clasă cît, în primul rînd, celor naționale.

Criteriul de clasă și principiile luptei de clasă sînt înțelese și folosite neadecvat și în analiza *raportului capitalism-socialism din epoca noastră*. În majoritatea scrierilor, chiar din țara noastră, contradicția, respectiv coexistența pașnică sau nepașnică dintre capitalism și socialism sînt prezentate ca principală expresie a luptei de clasă contemporane pe arena mondială.

În lumina acestei concepții, teza împărțirii lumii în țări bogate-țări sărace este uneori considerată cu o teză burgheză, imperialistă pe motiv că ar ignora deosebiriile dintre cele două orînduiri sociale. În realitate, lupta de clasă, prin definiție, presupune o relație de dominare, de exploatare, de asuprire. Între țările capitaliste și cele socialiste o asemenea relație nu există, sau dacă există, aceasta decurge nu din natura deosebită a orînduirilor sociale, ci din alte împrejurări (nivel de dezvoltare economică etc.). Deci, confruntarea dintre capitalism și socialism este nu atît o expresie a luptei de clasă, cît a luptei dintre state și grupări de state. În schimb, relația dintre țările bogate și sărace este prin excelență o relație de exploatare, de dominare și asuprire, fiind, deci, o principală formă de manifestare a luptei de clasă pe arena mondială, între asupriți și asupritori, între exploatați și exploataatori.

Desigur, multe alte probleme teoretice și practice apar într-o altă lumină decît cea tradițională, dacă sînt analizate în lumina unui sistem complex de criterii și interese, în lumina faptelor reale. În încheiere, aș vrea să subliniez doar că, deși în documentele partidului nostru din ultimii 15 ani există o asemenea viziune nouă, o concepție ce surprinde din multiple unghiuri realitatea istorică și contemporană, în diferite scrieri și în deosebi în manualele școlare și universitare domină încă în bună măsură o concepție generală moștenită de pe vremea dogmatismului, de pe vremea manualelor și tratatelor traduse din alte țări. Formal, manualele noastre includ tezele noi din documentele de partid; în realitate însă, în numeroase probleme, lipind citate pe o structură veche, pe o concepție de ansamblu preluată cîndva din alte țări, se golește de conținutul nou, revoluționar, original numeroase idei și teze din documentele de partid. Cu alte cuvinte, introducerea criteriului național — înțeles ca un complex de determinare concret-istorice, particulare fiecărei țări — în analiza istoriei și a epocii contemporane impune regîndirea și reelaborarea unor noțiuni, categorii și chiar „principii” de bază ale științelor sociale.

În lumina celor de mai sus, sînt de părere că este necesară *elaborarea unei teorii generale* a istoriei, a economiei politice, a politologiei, adecvată intereselor diferitelor grupări sociale și naționale-statale. Din punctul de vedere al criteriului de clasă există, fără îndoială, o gîndire socială burgheză și una proletară; dar, alături sau pe fondul acestor două mari orientări, există o gîndire social-politică și istorică specifică țărilor bogate și sărace, dezvoltate sau în curs de dezvoltare, mari sau mici, exploatatoare sau exploataate, dominante sau dominate, nucleare sau ne-

nucleare, aliniate sau nealiniat ș.a.m.d. După părerea mea, indemnul permanent din documentele noastre de partid de a adapta teoria generală a socialismului științific la condițiile concret-istorice ale țării noastre este în fond un indemn la elaborarea unei teorii generale proprii, specifice țării noastre. Ca primă etapă, socot că istoricii trebuie să elaboreze o teorie generală a istoriei reflectând evoluția țărilor ce au fost permanent dominate sau amenințate de diferite dominații străine; economiștii cred că ar trebui să elaboreze, pe fondul economiei politice a capitalismului și socialismului, o economie politică a țărilor în curs de dezvoltare.

L'IMPORTANCE DU CRITÈRE NATIONAL POUR LA COMPREHENSION DE L'HISTOIRE ET DES TENDANCES MAJEURES DE L'ÉPOQUE CONTEMPORAINE

R é s u m é

L'exagération de l'importance du critère de classe dans l'étude des processus de l'histoire et du monde contemporain a été et continue d'être, en partie, une cause et une expression du dogmatisme dans les différentes sciences sociales d'orientation marxiste-comuniste. La prise en considération aussi d'un critère national — compris comme un ensemble d'intérêts légitimes et détermination concrètes-historiques, propres aux différents états et groupements d'états —, impose la reconsidération de maintes idées et thèses considérées depuis longtemps comme axiomes.

En utilisant en même temps le critère de classe et celui national, l'auteur arrive à une interprétation d'une nouvelle manière, plus réaliste, de l'histoire, du contenu de l'époque contemporaine, du rapport entre national-social et national-international de la confrontation entre le capitalisme et le socialisme, entre les pays riches et les pays pauvres, de la lutte pour le partage et le repartage des zones d'influence et domination, de la notion d'impérialisme, en mettant, en même temps, en évidence des lois spécifiques d'évolution et comportement sur le plan des relations internationales des différents états et groupements d'états en fonction de leur rôle et leur place dans l'hierarchie mondiale.

En conclusion, l'auteur plaide pour l'élaboration d'une théorie générale — historique, économique, politologique, phylosophique — correspondant aux intérêts et aux déterminations concrètes-historiques du peuple roumain.